

0464
REHABILITATION

0464
REHABILITATION

De huizen, een concept voor de Belgische gevangenis van de eenentwintigste eeuw

HANS CLAUS^[1]

De locomotieftekst stelt terecht de vraag of we in de oude gevangenisinfrastructuur een detentie kunnen organiseren waarmee we de doelen die in de basiswet zijn opgesomd, kunnen halen. Zelf vertrek ik in dit betoog niet van die doelen, maar eerder van de praktijk.^[1] Ik vertrek meer bepaald uit de verhalen van gedetineerden. Van hoe zij het samenleven met andere gedetineerden en met het personeel binnen onze cellulaire gevangenissen ervaren.

Als we een nieuwe infrastructuur voor ogen hebben zullen we toch in eerste instantie moeten weten hoe en waarom de oude tekortschiet. Dat kunnen we van niemand beter dan van de gedetineerde zelf te weten komen.

Het spreekt vanzelf dat uit die verhalen niet alleen de infrastructurale tekorten naar voren komen, maar ook structurele tekorten in de organisatie van de strafuitvoering. Daarom zal ik in het concept voor een Belgische gevangenis van de eenentwintigste eeuw zowel voorstellen ontwikkelen voor de infrastructuur als voor de organisatie.

Dat infrastructuur een erg dwingende voorwaarde is voor een bepaalde manier van werken wil ik ter inleiding toch kort even illustreren met het voorbeeld van de renovatie van de Nieuwe Wandeling te Gent. Door de tralies die het centrum van de vleugels scheiden in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw weg te nemen, wordt het basispersoneel daar nu al veertig jaar gedwongen om de gedetineerde fysiek te ontmoeten en om er mee te praten. Ik kan getuigen van het feit dat dit werkt, dat dit de sfeer ten goede komt en de veiligheid verhoogt. Zonder deze infrastructurale ingreep had men dat nooit bereikt.

Maar uiteraard is er meer nodig dan het wegnemen van tralies uit de bestaande gebouwen. Uit mijn betoog zal blijken dat heel het cellulaire concept het best verlaten wordt.

De verhalen

Ik besef dat ik geen wetenschappelijke studie heb verricht om de verhalen van gedetineerden te verzamelen, te ordenen of te analyseren. Maar 23 jaar actief luisteren leverden me toch het inzicht op dat er twee soorten verhalen zijn.

De eerste soort leert me dat de gedetineerden in onze gevangenissen voortdurend wolf zijn voor hun medegedetineerden. Niemand blijkt te vertrouwen. Als gedetineerde word je er uit overlevingsdrang toe gedreven om zo veel mogelijk subcultureel gezag op te bouwen. Dat gezag verkrijgt je dus door tegen het systeem dat je opsluit, te schoppen. Het systeem reageert daarop wel met disciplinaire maatregelen. Maar hoogstens houdt het daarbij zichzelf overeind. Tenslotte blijft de gedetineerde binnen onze gevangenissen overgeleverd aan zichzelf en aan zijn lotgenoten en met een stoere reputatie krijg je van de medegedetineerden meer gedaan.

De infrastructuur waarbij beampten eerder vanuit de verte toekijken op tientallen gedetineerden die in rijen van cellen zitten, zorgt voor zo'n klimaat.

De tweede soort verhalen vertelt over de onthutsende versnippering van de overheid. Op die manier slaagt 'de staat' er niet in om echt contact te leggen met de veroordeelde. Penitentiaire en postpenitentiaire diensten werken in verspreide slagorde. Rechterlijke en administratieve werelden communiceren op louter ambtelijke wijze over de persoon

van de justitiabele. De federale overheid en de gemeenschappen nemen andere uitgangspunten aan in de benadering van diezelfde personen. Die justitiabele zwemt met de oplossingsmodellen die hij in de loop van zijn leven met scha en schande heeft weten te ontwikkelen, door de mazen van dat justitie- en hulpverleningsweb, heel dikwijls van de ene opsluiting naar de andere.

De fouten van het verleden

Als ik nu meedenk over de vorm die de nieuwe gevangenissen moeten krijgen, dan wil ik mij baseren op die verhalen om eerst de analyse te maken van wat structureel fout liep en waardoor we nu met zo'n capaciteitsprobleem zitten. Ik meen namelijk dat de structuur van de gebouwen daar veel mee te maken heeft.

We kunnen natuurlijk met de vinger wijzen naar de internationale en de mondiale context, naar de toenemende bereidheid tot straffen binnen onze westerse beschaving en die verantwoordelijk stellen voor de aangroei van de gedetineerdenpopulatie. Maar die enkele decennia van verhalen leggen toch ook een typisch Belgisch falen bloot, waar de gigantische bouwprojecten van de negentiende eeuw naar mijn inzichten uiteindelijk niet vreemd aan zijn.

De afwezigheid van een echt penaal beleid in België is mee verantwoordelijk voor het bijzonder dure masterplan waar

[1] Hans Claus werkte als directeur in de gevangenis van Gent (een middelgrote, stervormige gevangenis, die gerenoveerd werd op basis van een open visie, op communicatie gericht), in de gevangenis van Sint-Gillis (een grote stervormige gevangenis die gerenoveerd werd op basis van een gesloten visie, op beveiliging gericht), in de gevangenis van Brugge (een grote antennegevangenis met afgesloten secties) en in de gevangenis van Oudenaarde (een kleine stervormige gevangenis met afgesloten secties).